

Demokratiapolitiikka eriarvoistuvassa yhteiskunnassa

HANNA WASS & MARIA OHISALO

Valtioneuvoston vuosiksi 2017–2019 laatimassa demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa (Oikeusministeriö 2017) eriarvoistumiskehitys on tunnistettu keskeiseksi demokratian perusteita nakertavaksi ongelmaksi. Suomalaisen demokratian heikoutena nähdään yhteiskunnallisen osallistumisen polarisoituminen muun muassa sukupuolen, iän, etnisen taustan, koulutuksen, sosioekonomisen aseman ja asuinpaikan mukaan.

Kuten toimintaohjelmassa todetaan, eriarvoisuus ei rajoitu vain osallistumiseen vaan voi vakavimmillaan ulottua läpi koko demokraattisen prosessin. Tällöin keskenään erilaisessa taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa olevat kansalaiset eroavat toisistaan poliittisilta näkemyksiltään ja tavoitteiltaan (preferenssin muodostuminen), mahdollisuuksiltaan tuoda näkemyksiään esiin käytössä olevien osallistumismuotojen välityksellä (preferenssien artikulointi) ja myös sen osalta, miten kyseiset tavoitteet toteutuvat poliittisen päätöksenteon tuotoksissa (preferenssien aggregointi). Näin muodostuu poliittisen osallisuuden eliittikehä, jossa yhteiskunnassa vallitseva eriarvoisuus näyttäytyy sosioe-

konomisena vinoumana poliittisessä osallistumisessa ja edustuksessa, eri kansalaisryhmiltä päätöksentekoon tuleva syöte kaupetuu ja poliittisesti marginalisoituneiden ryhmien osallistumismotivaatio heikentyy entisestään (ks. Mattila & al. 2017).

On tärkeää huomata, että poliittisen osallisuuden eliittikehä ei ole pelkkä teoreettinen malli vaan se osoittautunut empiirissä tutkimuksissa osuvaksi kuvaukseksi Yhdysvaltojen nykytilanteesta (esim. Butler 2014; Gilens 2012; kriitikistä ks. Enns 2015). Göteborgin yliopistossa käynnissä olevassa laajas- sa tutkimushankkeessa on huomattu, että myös Ruotsista löytyy merkkejä poliittisen osallisuuden ja vaikutusvallan eriytymisestä (Guntermann & al. 2017). Vaikka valtaosassa tutkituista poliittisista päätöksistä (n. 1 700 kpl) taloudellisesti parhaimmassa ja heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten näkemykset ovat yhteneväisiä, niiden eriytyessä rikkaiden intressit tulevat aina paremmin kuulluksi.

Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa ”Kansalaisuuden kuilut ja kuplat” -tutkimushankkeessa tullaan selvittämään, onko vastaavaa kehitys-

tä havaittavissa myös Suomessa. Jo nyt tiedetään, että ulkoisten ominaisuuksien osalta edustus toteutuu meillä heikosti: ehdokkaat ja erityisesti valitut edustajat ovat äänestäjiä paremmin koulutettuja, korkeammista ammattiluokista ja enemmän ansaitsevia (Tilastokeskus 2017). Myös talouden säästötoimet ovat jo pitkään kohdistuneet heikoimpiin ryhmiin, joiden poliittinen vaikutusvalta on vähäinen (Hänninen 2017, 8).

Poliittisen osallisuuden eliittikehän avaamisessa on keskeistä tunnistaa ne mekanismit, joiden kautta eriarvoistuminen tuottaa poliittista osattomuutta. Nykyisistä 30-vuotiaista pelkästään perusasteen koulutuksen saaneiden osuus on 16 prosenttia (SAK 2017). Peruskoulutuksen varaan jääminen on myös keskeinen väylä, jota kautta vanhempien taloudellinen huono-osaisuus siirtyy lapsille (Kallio & al. 2016). Matalimmin koulutetut ovat ryhmä, johon työpaikkojen katoaminen on kohdistunut voimakkaimmin. Pienpalkkaisten töiden, kasvavien asumiskulujen ja madaltuvan perusturvan yhdistelmä on johtanut toimeentulotuen käytön kasvuun. THL:n (Mukkila & al. 2017) mukaan

pääosin perusturvan varassa elävien osuus on ollut kasvussa vuodesta 2011 lähtien. Sosioekonomisen niukkuuden ohella sosiaaliset verkostot ovat muuttaneet muotoaan. Etenkin yksinasuvien miesten osuus on nousut huomattavasti viimeisen parinkymmenen vuoden kuluessa (Tilastokeskus 2017).

Taloudellinen huono-osaisuus heikentää poliittista luottamusta ja motivaatiota yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Se ilmenee usein myös terveysongelmina, joista kärsiminen vaikuttaa monisäikeisesti poliittiseen kiinnittymiseen (Matti & al. 2017). Lapsuudenkodin vaikutus heijastuu poliittiseen osallistumiseen sekä vanhempien sosioekonomisen aseman että vanhemmilta saadun esimerkin kautta (Lahtinen & al. 2017). Yksinäisyys voi puolestaan rajoittaa liikkumista paikoissa, joihin poliittinen mobilisaatio on keskittynyt tai omien vaikutusmahdollisuuksien kokeamista mitättömiksi.

Havainnollistava esimerkki sosioekonomisen aseman, sosiaalisten verkostojen ja poliittisen osallisuuden yhteen kietoutumisesta on Suomessa asuvien somalien poliittinen aktiivisuus, jota yhtäältä tiivis ja dynaaminen yhdistyskenttä edistää, mutta toisaalta taloudellisten resurssien puute laskee (Pirkkalainen & al. 2016).

KIRJALLISUUS

Butler, Daniel M.: Representing the advantaged: how politicians reinforce inequality. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Enns, Peter K.: Relative policy support and coincidental representation. *Perspectives on Politics* 13 (2015): 4, 1053–1064.

Gilens, Martin: Affluence and in-

On kuitenkin tärkeää huomata, että eriarvoistumiskehityksen ongelmat poliittiselle osallisuudelle eivät rajoitu vain huono-osaisiin vaan koskettavat kaikkia: ymmärtämättömyys niukkuudessa elävien elämää kohtaan kasvaa ja sosiaalinen etäisyys eri kansalaisryhmien välillä rapauttaa solidaarisuutta ja sopimustyhteiskunnan perusteita. Kokeemukset eriarvoisuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta edistävät helposti myös poliittista radikalisoitumista (Malkki 2015).

Nykyinen tilanne monella tapaa vaikea poliittisen osallisuuden eriytymisen ehkäisemiselle. Suomessa eriarvoistumiskehitys on ollut perinteisesti markkina-liberalistisia yhteiskuntia maltillisempaa, mutta kuluvalle vaalikaudella harjoitettu politiikka on lisännyt eriarvoistumista, kuten pääministeri Juha Sipilä totesi syyskuussa Ylen A-studion haastattelussa. Tuoreiden enusteiden mukaan eriarvoistumisen keskeisenä indikaattorina pidetyt tuloerot tulevat kasvamaan lähitulevaisuudessa (Kärkkäinen 2017), vaikka ne mitta-kaavaltaan pysyvätkin eurooppalaisittain maltillisina. Tuloerojen muutos kertoo paitsi useiden politiikkatoimien yhteisvaikutuksista, myös politiikkatoimien ulkopuolisista kehitystrendeistä. Euroopan liberaalit demokratiat toimivat 2010-luvulla kon-

tekstissa, jolle on ominaista matala tai jopa negatiivinen talouskasvu, epävakaat työmarkkinat, täystyöllisyyden lipuminen yhä kauemmas realistisena poliittisena tavoitteena, väestön ikääntyminen ja siitä seuraava terveys- ja hyvinvointimenojen kasvu, kaupungistuminen ja alueellisten erojen välinen lisääntyminen ja kansallisvaltioiden suvereniteetin kaventuminen globaalin markkinoiden myötä.

Demokratian vakauden ja legitimitetin kannalta ydinkysymys onkin, miten voidaan turvata haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien perustuslaissa taatut yhdenvertaiset vaali- ja osallistumisoikeudet. Tältä osin suomalaista demokratiapolitiikkaa voi pitää edistyksellisenä. Poliittista osallistumista ei nähdä enää erillisenä saarekkeena, vaan on hahmotettu, että eriarvoistumista ehkäisevä politiikka on tässä ydinasiassa. Kaikki mitä tehdään tuloerojen kaventamisen, nuorten työllistymisen tai maahanmuuttaneiden kotoutumisen edistämiseksi parantaa myös poliittisen osallisuuden resurssien tasapuolisempaa jakautumista. Lupaava esimerkki tästä on poliittisen osallistumisen sisällyttäminen omana osa-alueenaan pääministerin asettaman eriarvoistumistyöryhmän tehtäväkenttään.

22.–24., 2017.

Hänninen, Sakari: Hyvinvointivaltion rajat ja rajojen ylitykset. S. 5–24. Teoksessa Hänninen, Sakari & Saikkonen, Paula (toim.): Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2017.

Kallio, Johanna & Kauppinen, Ti-

- mo M. & Erola, Jani: Cumulative socio-economic disadvantage and secondary education in Finland. *European Sociological Review* 32 (2016): 5, 649–661.
- Kärkkäinen, Olli: Kenen talkoot? Talouspolitiikan vaikutuksia 2011–2018, 2017. https://secondbestworld.files.wordpress.com/2017/09/kenen-talkoot_2011_2018_pdf.pdf
- Lahtinen, Hannu & Wass, Hanna & Erola, Jani: Periytyvää eriytymistä – vanhemmilla selvä vaikutus nuorten äänestämiseen. *Tieto & trendit* 2017, 15–20.
- Malkki, Leena: Suomi ja poliittinen väkivalta – kaltevilla pinnalla. *Politiikasta*, 2015. <http://politiikasta.fi/suomi-ja-poliittinen-vakivalta-kaltevilla-pinnalla> (luettu 13.10.2017).
- Mattila, Mikko & Rapeli, Lauri & Wass, Hanna & Söderlund, Peter: Health and political engagement. London: Routledge, 2017.
- Mukkila, Susanna & Hannikainen-Ingman, Katri & Moisio, Pasi & Saikkonen, Paula: Vuoden 2017 talousarvion vaikutukset perusturvaan. *Työpaperi 6/2017*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2017.
- Oikeusministeriö: Demokratia-poliittinen toimenpideohjelma. Mietintöjä ja lausuntoja 7/2017. Helsinki: Oikeusministeriö, 2017.
- Pirkkalainen, Päivi & Wass, Hanna & Weide, Marjukka: Somalit osallistuvina kansalaisina. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016): 1, 69–77.
- SAK: Katoavat työpaikat. Työllisten määrän ja rakenteiden kehitys Suomessa 1987–2017. Helsinki: SAK, 2017.
- Tilastokeskus: Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi eduskuntavaaleissa 2015, 2015. http://www.stat.fi/til/evaa/2015/evaa_2015_2015-04-30_kat_001_fi.html (luettu 13.10.2017)
- Tilastokeskus: Asunnot ja asuinolot 2016. Miesten yksinasuminen yleisty edelleen 2016, 2017. http://www.tilastokeskus.fi/til/asas/2016/asas_2016_2017-05-22_fi.pdf (luettu 13.10.2017)

Kamamaailman kasvatit – selviytymistarinoita hyvinvointiyhteiskunnan katveesta

KATI KATAJA

Kun perusuottamus, oikeudenmukaisuuden kokemus ja oman arvontunto nujerretaan, on ihminen taipuvainen hakemaan näille korvaavia lähteitä. Jos hänet lyödään ulos yhteiskunnan kantavista rakenteista, hän hakeutuu vaihtoehtoisille areenoille, joissa hän saa arvostusta ja joissa hänen tarpeensa tulevat kohdatuiksi. *Vanha liitto. Kovien huumeiden käyttäjät 1960-1970-lukujen Helsingistä* on värikäs ja monipuolinen kokonaisuus useasta lähihistoriaamme kytkeytyvästä teemasta, mutta suurelta osin se kertoo ihmisten taipumuksesta pyrkiä selviytymään ja säilyttämään autonomiansa. Suomalaisessa huumetutkimuskirjallisuudessa teos myös paikkaa yhtä toistaiseksi tutkimatonta aluetta tarjoten katsauksen suomalaisen huume-

kulttuurin historiaan käyttäjien itsensä kertomana.

Heini Kainulaisen, Tuula Keikin, Aarne Kinnusen, Jussi Perälän, Sanna Röngän ja Jenni Savosen muodostama tutkijaryhmä on tuottanut A-klinikkasäätien työntekijän Mika Mikko-

sen aloitteesta kerätystä runsaasta haastatteluaineistosta kompaktin kokonaisuuden, jossa 1950-luvulla syntyneet huumeiden käyttäjät muistelevat nuoruusvuosiaan 1960- ja 1970-luvun Helsingissä. Ensimmäinen luku on informatiivinen johdatus keskeisiin yhteiskunnallisiin, historiallisiin ja rikosoikeudellisiin taustatekijöihin, joita vasten kirjan myöhemmissä luvuissa peilataan vanhaliitto-

laisten lapsuus- ja nuoruusvuosien kasvukipuja, huumemarkkinoiden muotoutumista, kohtaa-

Kainulainen, Heini & Savonen, Jenni & Rönkä, Sanna (toim.) *Vanha liitto. Kovien huumeiden käyttäjät 1960-1970-lukujen Helsingistä* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017

misiä kontrollikoneiston kanssa, elämää ja selviytymisstrategioita vankilassa, tietoisuutta terveyskysymyksistä ja identiteetin rakentumista.

Kirjan päähenkilöt jakavat yhteisen sukupolvikokemuksen aikana, jolloin nuorisokulttuuri, yhteiskunnallinen liikehdintä, kulutuskeskeisen elämäntavan nousu ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentuminen tarjosivat ne ideologiset puitteet, joiden varassa he tekivät elämänvalintojaan nuorina aikuisina. Konkreettisenä näyttämönä toimii so-